

ՄԵՌԵԱԼ ԺՈՎՈՒ ՇՈՒՐԶ ԳՏՆՈՒՈՂ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆՆԻ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Գուժրանի տասնմեկ ֆաբայրներն մեզի հասած են մօտ 600 ձեռագիրներ, որոնցմէ տասնմեկը գրեթէ ամբողջական գործեր են, իսկ մնացածները՝ պատառիկներ (fragment) :

Ամբողջական ձեռագիրներէն եօթը կու գան Գուժրան Թ. 1 ֆաբայրէն, իսկ չորսը՝ Գուժրան Թ. 11 ֆաբայրէն: Այս վերջինները կը պարունակեն Ղեւտացաց Գիրքը, Սաղմոսներու հաւաքածոյ մը, Յոգի քարկումը (Քարգամաութիւնը), արամեերէնով եւ եբրայեցեանով գրուած ծիսական մատենան մը յայտնութեան հետեւ:

Գուժրան Թ. 1 ֆաբայրէն գտնուող եօթ ամբողջական ձեռագիրներէն երկուքը Եւսայիի մարգարէութեան ընդօրինակութիւններն են: Անոնցմէ մին բացառաբար շատ խնամեալ ձեռով պահուած է, իսկ միւս ձեռագիրը գէշ վիճակի մէջ է: Երրորդը Ամբակումի մեկնութիւնն է: Իսկ վերջին չորսը ըստ իրենց բովանդակութեան մասնագէտներու կողմէ ստացած են հետեւեալ անունները.

— Եննգոց Ամվաւեր գիրք (Առաջին հրաւարակիչները զայն կոչած են Լամէֆի Յայտնութիւն)

— Համայնֆի կանոն

— Պատերազմի կանոն

— Տաղեր

Գուժրանի ձեռագիրներու բովանդակութիւնը շատ աշխատանք է, կարելի է գտնուի գաւառներէ հետեւեալ ձեռով.

ա) Սուրբ Գրային ձեռագիրներ

բ) Մեկնական գործեր

գ) Գուժրանի համայնֆի ներքին կեանքը, կազմակերպութիւնը եւ վարդապետութիւնը ներկայացնող գիրքեր

դ) Տաղեր

ե) Հին Կտակարանի Ամվաւեր գիրքեր

զ) Ուրիշ գտնուած ձեռագիրներ

Ա.— ՍՈՒՐԲ ԳՐԱՅԻՆ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Մեզի հասած 600 ձեռագիրներում մեկ չորսորդը Սուրբ Գրային ձեռագիրներ են, Սուրբ Գրաց մատենաներու ընդօրինակութիւններ: Հրէից կողմէ կանոնական ճանչցուած բոլոր գրքերը կը գտնուի հոն, բացի Եսայիի գրքէն, եւ յաճախ բազմաթիւ օրինակներով. այսպէս օրինակ Բ. Օրինաց գրքէն ունիմք 14 ձեռագիրներ, Եսայիին՝ 15, Սաղմոսաց գրքէն՝ 17 օրինակներ:

Գուժրանի ձեռագիրներում մեզ, կը գտնուին գիրքեր, որոնք հրէական կանոնի մաս չեն կազմեր, բայց որոնք ընդունուած են իբրեւ կանոնական գիրքեր եօթամասնից Քարգամաութիւնը կողմէ, ինչպէս նաեւ, քրիստոնէական հին եկեղեցիներու կողմէ: Այդ գիրքերն են Տավրիթ եւ Սիրաֆ: Միւս կողմէ նկատողութեան արժանի է այն պարագան թէ Գուժրանի մեջ գտնուած կարգ մը օրինակներ (ձեռագիրներ) յարաբերաբար աւելի կը մօտենան իրենց սկզբնական բնագիրներուն: Այսպէս, Դանիէլի գրքի ձեռագիրներէն մին (Գուժրան Թ. 4) կէս դար միայն հետացած է գրքի խմբագրութենէն (Ն. Բ. 164): Դար մը միայն կը բաժնէ ժողովուրդի ձեռագիրը իր սկզբնական բնագիրէն:

Գուժրանի Ս. Գրաց ձեռագիրները մեզի շատ կարեւոր վկայութիւններ կը բերեն եբրայական բնագրի փոխանցման ծանօթութեան տեսակէտէն:

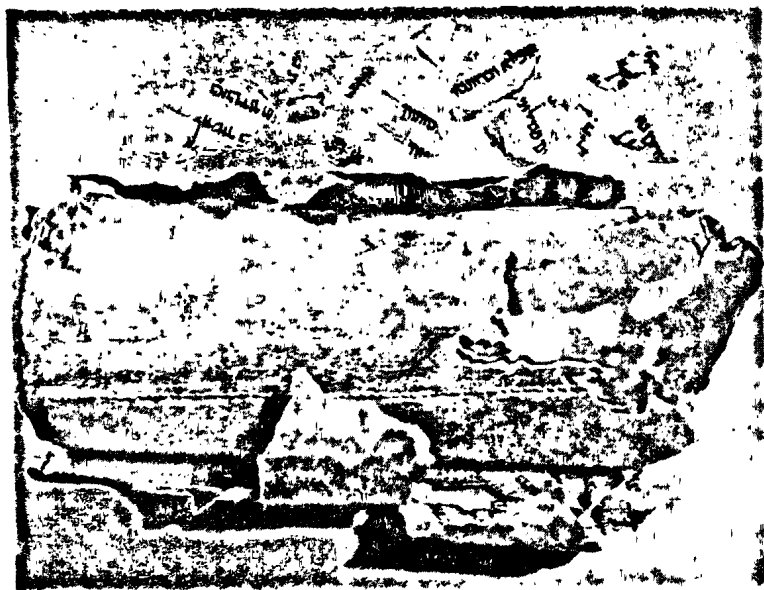
Արդարեւ, Քրիստոսէ ետք առաջին դարու վերջաւորութեան Ս. Գրաց եբրայա-

կամ կանոնը փակուեցաւ: Կանոնի վերաբերեալ աշխատանքները է. Դարում վերըտին ձեռք առնուեցան ու Ժ. Դարում վերջապէս պաշտօնական բնագիր մը հաստատուեցաւ Մասորական (Աւանդական): Բարբիճնի հրապարակէ բաշեցին Հին Կտակարանի այն օրինակները որոնք համապատասխան չէին Մասորական բնագրին: Հին Կտակարանի Ներքայական ձեռագիրները մեզի կուզան այդ շրջաններէն: Այսպէս, Հին Կտա-

կարանի երայեցեբէն հնագոյն ձեռագիրը կուզայ 895 թուականէն, որ կը պարունակէ Մարգարէները: Այժմ այդ թանկարժէք ձեռագիրը կը գտնուի Լեւինկըրտ:

Կրնամք երեւակայել ուրեմն Գուժրանի Ս. Գրային ձեռագիրներու կարեւորութիւնը, քանի որ անոնք կուզան առաջին դարէն, բարբիներու կատարած աշխատանքներէն շատ առաջ:

Մասորական բնագիրը որքան ալ կարեւոր է, կանոնական եղած ըլլար Սինակոկին

Գլան՝ Լուսնյ Որդիներու Պաշարը հաւարի Որդիներուն Դէմ ձեռագրէն

համար, չէր կրնար յաւակնիլ կատարեալ ծնունդ մերկայացնել Հին Կտակարանի գիրքերում նախնական եւ սկզբնական բնագիրը: Հին Կտակարանի զանազան գիրքերը վերջնականորէն հաստատուելէ եւ կանոնական դառնալէ առաջ բազմաթիւ ամբամեր ընդօրինակուեցան, ընդօրինակութեանց տեսն փոփոխութիւններու ենթարկուեցան ու հետեղեցնուէ իրենց այժմու վերջնական ձեւին հասան:

Բանասէրներ կը հաստատեն որ Հնգամատնանի Սամարական բնագիրը Մատարականէն բազմաթիւ եւ կարեւոր տարբերութիւններ ունի: Միւս կողմէ Եօթամատնից Բարգմանութիւնը բաղդատած Ներայական բնագրին հետ՝ տարբերութիւններ կը մերկայացնէ: Ճիշդ այս պատճառաւ գիտնականներ կը խորհէին թէ նախա-Մատարական շրջանին Հին Կտակարանի բնագրային կարգ մը աւանդութիւններ կային: Մատարականին իսկ պէտք էր գոյութիւն ունեցած ըլլար Սամարական Աւանդութիւն մը եւ Հրէաներգարական (Աղեփանդեան) Աւանդութիւն մը: Բայց ասանք ենթադրութիւններ էին միայն:

Գումարանի ձեռագիրները եկան գտնուի հետազոտելու: Գումարանի մէջ գտնուող Ս. Գրային ձեռագիրները ցոյց տուին թէ նախա-Մատարական շրջանին գտնէ Գումարանի նստեցնական ազանդիւն մօտ բնագրային երեք Աւանդութիւններն ալ կը գտնուէին: Եթէ կարգ մը ձեռագիրներ ի մտաւտ են Մատարական Աւանդութեան, ուրիշ ձեռագիրներ կը համաձայնին երբեմն Սամարական Աւանդութեան հետ եւ երբեմն ալ Եօթամատնից Բարգմանութեան հետ: Նոյնիսկ կը համադրուի ձեռագիրներուն մէջ խառն խառն երկու եւ մայնիսկ երեք Աւանդութեանց: Այս տեսակետով Հին Կտակարանի մասնագէտներ շատ բան կը սպասեն Գումարանի նորագիտ այս ձեռագիրներէն:

Բ. — ՄԵԿԵՆՈՂԱՎԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Գումարանի նստեցնական համայնքի ան-

դամները անյազ ընթերցողներ եղած են Ս. Գրքի: Օրէնքի եւ Մարգարէներու աւսումնասիրութիւնը իրենց կեանքի գլխաւոր նըպատակներէն մին էր: Այս աւսումը կը կոչուէր Midrash (Փնտռում, Մեկնութիւն): Հոս Midrash բառը որեւէ կապ չունի բարբախան գրականութեան հետ, այլ պարզապէս կը նշանակէ փնտռում, մեկնութիւն: Արդարութեան Տէրը (Համայնքին պետը) կոչուած է օրէնքի փնտռողը, մեկնիչը: Այս պատճառաւ ամենք գրած են մեկնողական գործեր, որոնց կը հանդիպինք Գումարանի ձեռագիրներուն մէջ: Հոս Մեկնութիւն բառը մասնաւոր իմաստ մը ունի. Ս. Գրոց մեկնարանութիւնը հիմնուած է ոչ թէ ամբողջատական եւ բնական իմաստին, այլ՝ ծածուկ կամ միտով իմաստին վրայ: Այլ խօսքով, Գումարանի համայնքին մեկնութիւնները այսօրուան մեկնութիւններէ շատ հեռու են. ո՛չ թէ առարկայական եւ գրական բնագիտութիւն մը կամ մեկնութիւն մըն է Ս. Գրոց, այլ վերջնամասնական: Ներայեցներէն Pecet բառը յաճախ կ'երևի ամենց մեկնողական գործերուն մէջ, որ բացատրութիւնն է գաղտնի իմաստին, աստուածային գիրքերու գաղտնիքներուն յայտնութիւնը: Ու ասիկա, ըստ Գումարանի ձեռագիրներուն, կարող են ընել միայն ներշնչեալ մեկնիչներ:

Գումարանի համայնքի անդամները կը հաւատային որ աշխարհի վերջը մօտալուտ է, թէ մտած են վախճանաբանական շրջանի մը մէջ եւ ինչ որ կը կարգան Հին Կտակարանի մէջ՝ նշաններ են կատարելիք տեսարար աշխարհի: Եւ ասոր համար իրենց մեկնութիւններուն մէջ ընտրեալներու հալածանքը, Հոռովմեացիներու արշաւանքը եւ տիրապետութիւնը Պաղեստինի վրայ յաճախ կ'երևին իրենց մեկնութիւններուն մէջ:

Մեկնութեան մեթօտը հետեւեալն է. Հին Կտակարանէն կը յիշեն հատուած մը, կուտան ամբողջ մեկնութիւնը սա բանաձեւով. «Ասոր բացատրութիւնը (Pecet) այս է...»

«Այս խօսքին իմաստն է...» ու այս ձևով կը մեկնեն բոլոր գիրքերը:

Մեկնութիւններու ընթացքին երբեմն անոնք մեզի կու տան քանկագին տեղեկութիւններ իրենց վարդապետութեան եւ պատմութեան մասին:

Մեզի հասած մեկնութիւններէն ամենէն նշանաւորը Ամբակումի Մեկնութիւնն է, որ գտնուեցաւ Գումրամ Թ. 1 ֆարայրէն եւ հրատարակուեցաւ 1950-ին: Նոյն ֆարայրէն գտնուեցան նաեւ պատառիկներ Միֆիէի Մեկնութենէն. Սոփոնիայէն եւ Սազմաներէն: Իսկ Գումրամ Թ. 4 ֆարայրէն գտնուեցան պատառիկներ Եսայիի Մարգարէութեան չորս մեկնութիւններէն, Ուսէէի Մեկնութենէն եւ Նաումի Մեկնութենէն:

Գ.— ԳՈՒՄՐԱՄԻ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՆԵՐՔԻՆ
ԿԵԱՆՔԸ, ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՆԵՐ-
ԿԱՑԱՑՆՈՂ ԳՈՐԾԵՐ

Այս ձեռագիրները բացառիկ կարեւորութիւն մը կ'ընծայեն մեզի, քանի որ ուղղակիօրէն կը ճանչցնեն վարդապետութիւնը. կազմակերպութիւնը եւ սովորութիւնները խորհրդաւոր ազանդի մը, որ կը ծաղկէր Պաղեստինի մէջ քրիստոնէական առաջին դարու սկիզբը: Այդ ձեռագիրներն են.

Համայնքի Կանոն.— Գումրամի ազանդին ամենէն կարեւոր գիրքերէն մին է: Գումրամ Թ. 1 ֆարայրէն նոյն գործին տալիս թղթական մէկ ձեռագիրը հասած է մեզի. իսկ Գումրամ Թ. 4 ֆարայրէն գտնուած են ինը պատառիկներ: Ըստ J. T. Milik-ի, այս վերջինները պահպանած են աւելի վստահելի բնագիր մը քան Գումրամ Թ. 1 ֆարայրի ձեռագիրը:

Ներածականէ մը ետք ունինք Միսաբանը ուխտի նորազուքեան տօնին: Գրքին երկրորդ մասը վարդապետական է, ուր կը խօսուի երկու ոգիներու մասին (այս մասը պիտի մանրամասնենք երբ խօսինք Սեսեմացոյ վարդապետութեան մասին): Եր-

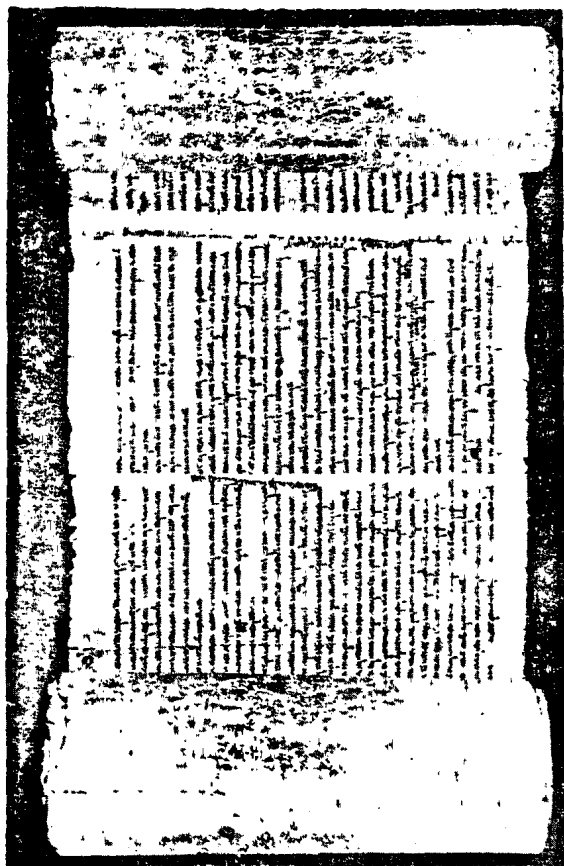
րորդ մասը կը պարունակէ կանոններ, օրէնքներ, եւ մաթաւանդ Համայնքին պատժական օրինագիրքը: Գրքին վերջին մասը տաճարի մասին է:

Այս գործին Գումրամ Թ. 1 ֆարայրին մէջ գտնուող գլանը երկու յաւելումներ ունի. Միաբանութեան Կանոնը եւ Օրհնութիւններ: Առաջինը կը սկսի այսպէս. «Ահա ասիկ կանոնը Իսրայէլի ամբողջ եղբայրութեան համար ժամանակներու վերջաւորութեան»: Կը խօսի Սեսեմական ազանդին մասին միշտ յայտնութեան կամ ձեռքով: Գործը կը փակուի ոգեկոչումովը խնայի մը, որով կը ճախագանհմ երկու Մեսիաններ: Երկրորդ յաւելումը կը պարունակէ Օրհնութիւններ:

Պատերազմի Կանոն.— Գլխաւոր այն գիրքերէն է որ կը պատկերացնէ Սեսեմական ազանդի մտայնութիւնը եւ աշխարհահայեացքը: Այս գրքին թվանշանութիւնը պիտի տեսնենք երբ խօսինք իրենց վարդապետութեան մասին:

Դամակոսի Վաւերագիրքը.— Այս գործը աւելի քան յիսուս տարի է ծանօթ էր բանասիրական աշխարհին. գտնուեցաւ Գահիրէի մէջ երկու ձեռագիրներով: 1910-ին Schecter-ի կողմէ հրատարակուեցան ամոնք: Գործին երատարակութենէն ետք խմբագրութեան եւ վայրի մասին գտնուած տեսակետներ յայտնեցին բանասէրներ, բայց անոնցմէ ոչ մէկը յանդգնեցաւ ըսել թէ գործը Սեսեմական ծագում ունէր: Համայնքի Կանոնի գիտէն ետք եւ մամաւանդ Գումրամ Թ. 4, 5 եւ 6 ֆարայրներուն մէջ գտնուող կարգ մը պատառիկներէն ետք, որոնք կը մոյճանան Դամակոսի վաւերագիրներուն հետ, այսօր ընդունուած է ամոնք Սեսեմական ծագումը:

Գործը կը բաղկանայ երկու մասերէ. առաջինը կը մեկնադրէ Աստուծոյ փրկչագործական ծրագիրը պատմութեան մէջ, իսկ երկրորդը կը մամրամասնէ Նոր Ուխտի անդամներուն կեանքը:

Ամբողջական ձևով բացված

Գումրան. Քարայր Թ. 3. — Գլաններ

Դ. — ՏԱՂԵՐ

Գումրամի համայնֆի անդամներում ամբողջ կեսանգը նուիրում էր Աստուծոյ փառաբանութեան. գիշեր ցերեկ զԱստուծոյ կ'օրհնէին:

Գումրամ Թ. 1 քարայրի գլաններէն մին հաւաքածոյ մըն է օրհնութիւններու, տաղերու եւ գոհաբանական երգերու, գործ երաշխեցներէն կը կոչեն *Hoda yot*:

Ունին գրեթէ ամբողջական 20 տաղեր, որոնցմէ շատեր երկար են. ունին դարձեալ

պատառիկներ 20 այլ տաղերու: Մասնագէտներու ենթադրութեամբ հաւանաբար հաւաքածոն իր նախնական վիճակին մէջ աւելի շատ թիւով տաղեր կը պարունակէր:

Տաղերու մեծ մասը կը սկսի հետեւեալ ձեւով. «Քեզի, ո՛վ Ատոնա, գոհութիւն կը մատուցանեմ»: Քանի մը տաղեր միայն կը սկսին սա ձեւով. «Օրհնեալ ըլլաս»: Հստ մասնագէտներու, տաղերու հաւաքածոն իր ամբողջութեամբ մէջ հանգիստութիւններուն Սաղմոսներու հետ. տաղերը գրուած են բարձր ներշնչումով: